

הקרבתן שייך בחיוב מעשר כיון שהיא בהמת הקדש, והרי על הקדש אין שייך חלות חיוב מעשר (עפ"י אחיעזר ח"ג נו, ב. וע"ש סב, ג).
 עוד צידד שם שלפי המסקנא אכן אין צורך להעמיד בקדשים קלים וכו"ל. וכן כתב בחזו"א כו, ב.
 עוד על המו"מ בסוגיא – ע' בחזו"א שם; בית ישי ככד הערה ה; מנ"ח שס, ת.

'אחד קדשי מזבח ואחד קדשי בדק הבית אין משנין אותם מקדושה לקדושה אבל מקדישין אותו הקדש עילוי ומחרימין אותו'. ישנן דעות הסוברות שאין אדם יכול להקנות לחברו זכות 'טובת הנאה' שיש לו בדברים מסוימים [עכ"פ לדעת האומר 'טובת הנאה אינה ממון'], שזכות זו אין בה ממש לעשות בה הקנאה (ע' קצות החשן רעו סק"ב רג סק"א; נתי"מ רעו סק"ד; בית הלוי ח"ג מו, ג בדעת העיטור). ומכל מקום מבואר כאן שאפשר להקדיש קדשי מזבח לבדק הבית ב'הקדש עילוי', ומתחייב המקדיש להקדיש דמי טובת הנאה שיש לו באותם קדשים. בטעם הדבר נאמרו כמה פירושים; –
 יש מי שכתב שההקדש חל מגזרת הכתוב ואין ללמוד קנינים מהקדש (עפ"י שו"ת מהרי"ט ח"ב יו"ד ה). ויש מפרשים שאמנם 'הקדש עילוי' אינו חל בגוף הדבר אלא גזרת הכתוב היא שמתחייב בדמיו, ולכן מועיל הקדש זה להתחייב דמי טובת הנאה (עפ"י בית אפרים או"ח מא ותורות חסד או"ח מד, ב – עפ"י מהרי"ט; אחיעזר ח"ג א, ה; חלקת יואב חו"מ כג. ויש דעות ש'הקדש עילוי' חל רק מדרבנן לדעת חלק מהאמוראים – ערש"י תמורה לב:). ויש אומרים: דוקא מעשה קנין כגון משיכה אינו תופס בטובת הנאה, שהיא זכות חיצונית ואינה בגוף החפץ, אבל הקדש החל בדיבור, מועיל אף על טובת הנאה (עפ"י מקור חיים בפתחה להל' פסח תלא סק"ג. מובא כ"ז באנצ. תלמודית ערך 'טובת הנאה' כרך יט עמ' קלט).

דף נד

ישני מינין בעלמא מנלן? – הני דרבנן נינהו... שיטת רש"י (כאן ובברכות לו. ד"ה גבי; שבת סח. ר"ה יב: ד"ה מנא; שם יג: ד"ה מתוך (וע"ש טו סע"א); ביצה ג: ד"ה תנא; יבמות פא. ד"ה אפילו וד"ה שאני; כתובות כה. ד"ה ואיבעית; שם כה: קדושין ג ד"ה מפני [וע"ש בלשון התוס']; שם סט: חולין ו:), וכן האריכו להוכיח התוס' (כאן ובר"ה יב. ובע"ז נח: ובחולין ו-ז. וכ"כ בעירובין לב. ובביצה ד: ובבב"מ פט. ובמכות כג: ובע"ז נח סע"ב ובזבחים עג.) שכל שאר המינים מלבד דגן תירוש ויצהר – אינם חייבים בתרומות ומעשרות מן התורה אלא מדרבנן.

וכן היא שיטת הראב"ד (מעשר א, ט). [וי"א שהראב"ד חזר בו וסבר שתרומה נוהגת בשאר פירות מהתורה אלא שאין חיוב מיתה לזר האוכלה רק בתרומת דגן תירוש ויצהר, כמובא בשמו בספר כפתור ופרח ספ"ג. ע' רש"ס ומלאכת שלמה ריש מעשרות; שבט הלוי ח"א קעג וח"ה קעא, ד. וראה בהרחבה בשיטת הראב"ד במאמר הר"י עמנואל זצ"ל, קובץ המעין טבת תשנ"ח].

וכן דעת הר"ש (מעשרות א, א) והרמב"ן (בפירושו לתורה – דברים יד, כב. כאשר הביא החזו"א שביעית ז, כג) והריטב"א (בר"ה יב.).

ומכל מקום כתבו התוס' (עפ"י הירושלמי) שיש חילוק בין ירקות לשאר פירות, שבירקות הקלו יותר בדברים מסוימים ולכך לא הסמיכו מעשר ירקות מן הכתובים, כשם שנתנו סמך לשאר פירות. וגם יש חילוק לדינא: בעמון ומואב ומצרים ובבל – שבשאר פירות חייבים בהם בת"ג, ואילו ירקות פטורים מכלום (עתוס' כאן ובחולין ז. ועוד).

וכתב הרמב"ן שאפילו זיתים וענבים אינם חייבים מן התורה עד שיעשו יין ושמן. וכן כתבו תלמידי רבנו יונה בשם ר"י (ברכות פ"ח ד"ה כל), וכן הביאו בשם הירושלמי (ספ"ג דחלה). אך זה רק בסתם, שעומדים לעשות יין ושמן, אבל אם חשב לאכלם כמות שהם – חייבים מן התורה מפני שאפשר לעשות מהם יין ושמן ואין שייך לפטרם, ובכלל 'תירוש ויצהר' הם (כן מובא בשטמ"ק ב"מ פח: מהרמב"ן, וע"ש בראשונים). ואף כשעומדים לייין, מבוואר בדברי הרמב"ן שניתן להפריש מדינא ענבים [על ענבים] כדין התורם קודם גמר מלאכה (עפ"י חזו"א שביעית ז, כד. וע"ע בתר"י שם; מנ"ח שצה, ב. וילכתחילה אין לתרום קודם גמר מלאכה. ובזיתים וענבים גזרו שאפילו בדיעבד יחזור ויתרום (ערמב"ם תרומות ה, יט ביין על ענבים, וה"ה בענבים על ענבים כשעומדים לייין – עחזו"א דמאי יא, כד). ואולם בזמן הזה שאין טהרה, כתבו אחרונים שאין צריך לחזור ולתרום (ע' דרך אמונה תרומות ה ס"ק רו רט; משפטי ארץ תו"מ ז, מב-מג. ויש שנסתפקו בדבר – ע' קיצור הלכות תו"מ ז, יג).

ויש מי שאומר שכל שבעת המינים חייבים במעשר מן התורה (כן מובא בשם הראב"ד, בריטב"א ובשטמ"ק בב"מ פט: ואפשר שהראב"ד חזר בו או שמא אין זהו הראב"ד בעל ההשגות. מנחת חינוך שצה, ב. [ועב"י וב"ח (או"ח קעב) שנקטו בפשטות שהראב"ד בעל ההשגות הוא הראב"ד המובא ברשב"א וברא"ש. וע"ע שער הציון שם אות ה; אחיעזר ח"א ה, ה; זכר יצחק ח"ב לו; אג"מ או"ח ח"א קפו ויו"ד ח"א רל, ב. וע"ע במובא ביוס"ד יומא כו]). ואין כן דעת שאר הפוסקים (ע' חזו"א מעשרות א, א).

ואולם מדברי הרמב"ם (תרומות ב, א-ו ובכס"מ ומל"מ שם; מעשר א, ט) נראה שכל הפירות חייבים בתרומות ומעשרות מן התורה, מלבד ירקות שאינם אלא מדבריהם. [וכן תבלין – כתבו מפרשים – אף להרמב"ם אינו אלא מדרבנן, כבפסחים מד].

ודעת הסמ"ג (עשה קלו) ור"א ממייץ (יראים מ"ע קעב) שלענין מעשר שני [וי"א כל מעשר. ע' במובא בר"ש ובראב"ד בפירושים לתו"כ כו, ל], אפילו בירק הוא מן התורה. והאחרונים הקשו על שיטה זו מכמה סוגיות ונשאו ונתנו בדבר (ע' משל"מ מעשר שני א, יב; טורי אבן ר"ה טו; חזון איש שביעית ז, כה; אור שמח תרומות ב, א; שבת הלוי ח"ה קעא, ג; מנחת שלמה ח"ג קמג, ד-ה).

ויש שצידדו לומר שאעפ"י שאין חיוב מן התורה בתרומות ומעשרות של שאר פירות – חל עליהם שם תרומה מן התורה (עפ"י כפתור ופרח פ"ג בשם הראב"ד בכתוב שם; ר"ש סילריאו ריש מעשרות. וע"ע חזו"א שביעית ז, כה, ו-הקשה על כך מסברא); שבת הלוי ח"א קעג וח"ה קעא, ה. והאור-שמח עשה סימוכין לשיטה זו). ולענין הלכה כתב בחזון איש (שביעית ז, כה. וע"ש בסק"ח): נראה שאנו נוקטים כרוב הפוסקים שאין חייב מן התורה אלא דגן תירוש ויצהר בלבד.

יש לציין שבשו"ע (יו"ד שלא, יג) מובאת רק דעת הרמב"ם. ובמנחת חינוך (שצה, ב תקו, א) כתב שאין בידינו להכריע במחלוקת אבות העולם.

עוד מו"מ בשיטות הראשונים ובהוכחות שיש להביא מסוגיות הגמרא – ע' תשב"ץ ח"ג קצט רג רו; מהר"ש סיריליאו ריש מעשרות; שער המלך מעשר שני א, יב; חזון איש שביעית ז, כג-כה, ריש מעשרות, ערלה י, ב; אור שמח תרומות ב, א; שו"ת שבת הלוי ח"א קעג וח"ה קעא. וע"ע: חדושי הגר"ר בנגיס ח"א לו, ד ד"ה ותדע; מאור ישראל ר"ה טו:

ויש לעיין לשיטת הרמב"ם מהמבואר בסוגיא; הלא בהכרח אין מדובר כאן על פירות האילן שהרי חיובם מדאורייתא לדעתו, ואילו שאר המינים שהם מדרבנן כגון ירק קטניות וזרעים, הלא לדעת הרמב"ם הם כלאים זה בזה, ואם כן מה מקשה 'ושני מינין בעלמא מנלן', הלא מאותו 'קל וחומר' שהבאנו תירוש ודגן הם באים. וצריך עיון (עפ"י חזו"א כלאים א, יד ע"ש).

קושינו אמורה לפי שיטתו ששני מיני ירקות כלאים זה בזה לדעת הרמב"ם. ואולם הנצי"ב (בחדושו כאן) נקט שאינם כלאים ופרש הגמרא בשני מיני ירקות. וע"ע באור שמח תרומות ב, א ד"ה אולם הסוגיא.

ואולי י"ל שאין כוונת הגמרא להקשות אלא לברר בסגנון שאלה ותשובה, וכאילו אומר: ושאר מינים שהם מדרבנן, מה טעם אין תורמין ממין על שאינו מינו – כי כל דתקון רבנן כעין דאורייתא. ואמר הטעם האמתי אעפ"י שגם בלא זה לא קשה משום שיש להביאו מ'קל וחומר'.

(ע"ב) 'הדר ביה רבא מההיא'. ע' במצוין בזבחים צד.

'מעשר בהמה מצטרף כמלא רגל בהמה רועה... היו לו באמצע – מביא ומעשרן באמצע'. הצירוף המדובר כאן הוא לענין חלות חיוב מעשר בהמה; כאשר הבהמות קרובות זו לזו – חל עליהן חיוב מעשר. כאשר הן מרוחקות – אינו חייב להביאן כדי לעשר. ואם נתקבצו ממרחק למקום אחד – נתחייבו במעשר. [ונראה שאם נצטרפו פעם אחת – כבר נתחייבו, אעפ"י שהן רחוקות אלו מאלו בשעת הגורן. והרי כשהיו לו ט"ו בהמות, ומנה עשר מהם ועישרן, הנשארות חייבות להמתין לגורן אחר]. וכאשר מצטרפות לחיוב מעשר, חייב להביאן למקום אחד ולעשרן, כמו ששנו: 'מביא ומעשרן באמצע' – שחייב להביאן (עפ"י חזון איש כז, ג-ד. וע"ע חדושים ובאורים ז, ב).

א. מה שכתב רש"י 'האי דקתני מביא ומעשרן באמצע לא מביא ממש קאמר', היינו לענין חלות החיוב, ולא לענין מעשה המעשר. ואפשר גם שכוונתו על הבאתן לאמצע לאו דוקא, כלשון הרע"ב. או אפשר לפרש: באופן שיש חמש מכאן וחמש מכאן ומש באמצע (כמו שהעמיד רב) – אינו חייב להביא את כולן דוקא, אלא מקבץ חמש האמצעים עם חמש מהקיצונים, והחמש הנותרים נשארות במקומן וצריך להמתין עמן לגורן אחר – ע' חו"א כז, ה.

ב. אם מנאן ועישרן כשאינן במקום אחד – חל המעשר, כמו ששנינו להלן נה: מנאם רבוצים או עומדים. ונראה שאפילו היו מרוחקות זמ"ז יותר מט"ז מיל בשעת המעשר, כיון שנצטרפו שעה אחת לחיוב – חל המעשר (חדושים ובאורים ז, טו).

ז'קים להו לרבנן דשיתסר מיל קא שלטא ביה עינא דרועה' – כשהוא נמצא באמצע הט"ז, יוכל להשגיח לכאן ולכאן, בארץ מישור (תפארת ישראל [הובא בא"מ או"ח ח"ג פה]). יש להעיר שמלשון רבנו גרשום (נה). נראה ששולטת עינו ט"ז מיל לכל צד ולכך כשיש בהמות באמצע, מצטרפים אלו שבצדדים, כי הרועה עשוי לבוא לשם והוא שולט על אלו שמכאן ומכאן.

דף נה

'היו לו בשני עברי הירדן אילך ואילך או בשני אבטילאות כגון של נמר ונמורי – אין מצטרפין, ואין צריך לומר חוצה לארץ וארץ'. יש מי שכתב להוכיח מכאן שארץ עבר הירדן אינה חו"ל, שאם כן מהו 'אין צריך לומר חוצה לארץ וארץ' והלא שני עברי הירדן בכלל חוצה לארץ וארץ הוא. אמנם יש לומר, גם אם עבר הירדן דינו כחו"ל, ודאי אינו לגמרי כחו"ל כי למקצת קדושות נתקדש (ער"ן בנדרים כב).

ואולם יש לדחות את הראיה מעיקרא, כי 'אין צריך לומר' קאי על מה שאמר 'שני אבטילאות' – כלומר שני מחוזות בארץ אחת מפרידים, ואין צריך לומר ארץ וחוצה לארץ (עפ"י יד דוד. עע"ש).

בספר חזון איש (בכורות כז, ד; שביעית ג, כה. ועע"ש סק"ב) נקט והוכיח מכמה מקומות שעבר הירדן אינו ארץ אחרת, ומכלל ארץ ישראל הוא מן התורה לכל דבר, אלא שהכתוב עשאו את הירדן [שלמטה מיריחו] לגבול בפני עצמו, וממילא הוא מפסיק בין שני עבריו למעשר בהמה לדברי רבי מאיר הסובר

ג. אסור לבחור בהמה מסוימת למעשר, אלא העשירית היוצאת מעצמה תהיה קודש (לא יבקר בין טוב לרע). אם מצד הדין אין יכול לעשר אלא בהמות מסוימות [כגון שיש לו חמש בהמות שנולדו באב וחמש שנולדו באלול וחמש בתשרי, לדעת בן עזאי צריך לעשר את האלוליים דוקא מפני הספק, כדברי רבא להלן נח:] – אין שייך בזה איסור 'לא יבקר' (עפ"י תוס' שם ד"ה ונוטל. ורש"י שם פירש שימנאם רבוצים או עומדים שאו יכול לכיין).

דין הקדשה החרמה והערכה בזמן הזה – נתבאר בע"ז יג.

דפים נג – נד

פ. מהו לעשר ממין על שאינו מינו ומן החדש על הישן – במעשר דגן ובמעשר בהמה?

מעשר דגן; אין תורמים ומעשרים ממין על שאינו מינו. ואם תרם – אין תרומתו תרומה (כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן – תן חלב לזה וחלב לזה). וקל וחומר לתירוש ודגן או לשני מיני דגן שהרי הם כלאים זה בזה. ועוד, נאמר סמוך ל'דגן' ראשיתם ליתן ראשית לכל דגן ודגן, ולעיכובא הוא (ע' תמורה ה. וערש"ש ול"ה).

וגם שאר מיני פירות שחיוכם מדרבנן, תקנו חכמים כעין דאורייתא שאין לעשר ממין על שאינו מינו. [שני מינים של פרי אחד, כגון תאנים שחורות ולבנות – מחלוקת תנאים (ע' משנה תרומות ב,ו; חולין קלו:), ופסק הרמב"ם (תרומות ה,ג) שתורמים, כגון כל מיני תאנים גרוגרות ודבלה]. אין תורמים ומעשרים משל שנה זו על של שנה אחרת (היצא השדה שנה שנה). אין תורמים משל שנה זו על של שנה אחרת (עשר תעשר... היצא השדה שנה שנה). ואם תרם אינה תרומה (רמב"ם תרומות ה,יא. ופירש בכסף משנה, מאחר ומקרא למדוהו – אינה תרומה).

מעשר בהמה; אין מעשרים מבקר על צאן או להפך (אם משום שנתן הכתוב 'מעשר' לכל אחד ואחד – וכל מעשר בקר וצאן... העשירי (אביי ול"ק דרבא), אם משום הקש למעשר דגן. ל"ב דרבא / רב פפא). אבל במיני הצאן עצמו, מעשרים מן הכבשים על העזים וכדו', הגם שהם כלאים זה בזה (וצאן – משמע כל צאן אחד. וגם אם מקישים למעשר דגן, בא יתור הכתוב להוציא מן ההקש). אין לעשר מן החדש על הישן, כלומר משנת-מעשר זו על האחרת (וראה להלן מתי הוא ראש השנה למעשר בהמה), שהשווה למעשר דגן (עשר תעשר... שנה שנה – בשני מעשרות הכתוב מדבר, מעשר דגן ומעשר בהמה).

עבר ועישר מן החדש על הישן או מן הישן על החדש – מן הדין לא חל המעשר, כמעשר דגן, אלא שכתב הרמב"ם שמפני חומרת הקדשים הרי זה מעשר. וכיון שמשום חומרא הוא – אין להקריבו, ואין שוחטים אותו לא במקדש ולא במדינה עד שיומם. והחינוך (שם) פרש דברי הרמב"ם שמן התורה חל דיעבד. 'זהו תימא' (חזו"א כו,ג).

דפים נד – נה

פא. א. בהמות המרוחקות אלה מאלה – מהו שיעור המרחק הגדול ביותר שהן מצטרפות זו לזו למעשר? ב. כאשר נהרות או גבולות מפרידים בין הבהמות, האם הן מצטרפות למעשר?

א. שיעור המרחק המצרף את הבהמות לחיוב מעשר – כמלא רגל בהמה רועה. כלומר, שיעור שהבהמה מתרחקת והולכת כשהיא רועה – שהוא ששה עשר מיל (עד תעברנה הצאן על ידי מונה. וידוע להם לחכמים שבטווח ט"ז מיל שולטת עין הרועה).

היו מרחקות יותר מכשיעור זה, ויש ביניהן בהמות נוספות – אלו שבאמצע מצטרפות ומצרפות את כולן, ומביא את כולן למקום אחד לעשרן. לדברי רב, רק אם אלו שבאמצע משלימות שיעור חיוב, כגון שיש חמש בכל צד ועוד חמש באמצע, או תשע בכל צד ובהמה אחת באמצע. ולדברי שמואל אפילו חמש מכאן וחמש מכאן ואחת באמצע – רואים כאילו הרועה עומד באמצע והריהו מונה את כולן. לדעה זו, אמר רב פפא: אפילו רועה באמצע ללא בהמה – מצרף. ואפילו כליו של רועה שנמצאים שם – מצרפים (שהרי הרועה מעותד לבוא לשם). נסתפק רב אשי האם כלבו של הרועה מצרף אם לאו. 'תיקו'.

הרמב"ם פסק כרב שהלכה כמותו באיסורין, ואעפ"י שאמוראים מאוחרים נשאו ונתנו אליבא דשמואל (ע' יד דוד; חו"א כו, ד).

פרטי דינים נוספים בצירוף למעט"ב – ע' בחדושים ובאורים ז סק"ב וסקט"ו.

ב. רבי מאיר אומר: הירדן מפסיק למעשר בהמה. לדברי רבי אמי – דוקא כשאין שם גשר, שא"א לעבור מכאן לכאן, אבל אם יש גשר – גשר מצרפן. ורבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: גם אם יש גשר – הירדן מפסיק מפני שהכתוב נתן לו גבול לעצמו ואינו בכלל ארץ כנען שכולה גבול אחד היא (זאת תהיה לכם הארץ לגבלתיה סביב). ותלו הדבר במחלוקת תנאים, האם הירדן נחשב ארץ כנען (רבי שמעון) אם לאו (רבי יהודה בן בתירה).

דנו המפרשים האם המחלוקת הזו אמורה רק לענין מעשר בהמה או גם לשאר הלכות התלויות בארץ.

גבולות השבטים שבתוך הארץ – לכל הדעות אינם מפרידים.

היו מקצת מן הבהמות בארץ ומקצתן בחו"ל, או בשני אבטילאות (= אפרכיות, מחוורת (עפ"י רש"י); כרכים גדולים. ר"ג, הערוך) – לדעת רבי חייא בר אבא, אפילו סמוכים זה לזה – אינם מצטרפים. ואילו לרבי אמי הכל תלוי באפשרות הגישה, כאמור.

נראה שזה אמור רק כאשר השלטונות מקפידות קצת שלא להעביר מכאן לכאן, שאל"כ אין מסתבר שיפסיקו אף לרבי חייא בר אבא (חדושים ובאורים ז, טז).

ומאידך, שאר נהרות [מלבד הירדן] שבתוך אותה ארץ – לדברי רבי אמי, אם אין מעבר – מפסיקים. ולרחב"א – אין מפסיקים, רק הירדן מפסיק לפי שאינו מ'ארץ כנען' כאמור. ואין קרוי 'ירדן' לענין זה אלא מירחו ולמטה.

כל זה כדעת רבי מאיר במשנה, ואולם תנא קמא חולק וסובר שאין הירדן מפסיק, והלכה כמותו (כן כתב הרמב"ם בפיה"מ ובהלכותיו. וע"ע מהרש"א, יד דוד).

וכן הגבול אינו מפסיק להלכה, כיון שהבהמות בתוך שיעור ט"ז מיל (לקוטי הלכות, עפ"י הרמב"ם). ואולם החזו"א (כו, ד) צידד לומר שמודה תנא קמא שארץ חו"ל אין מצטרפים, ואפשר גם שתי אבטילאות אין מצטרפים אלא שהרמב"ם לא הביא זאת, 'וצ"ע'. (וע' גם בחו"ב ז, טז).

דף נה

פב. א. למה נקרא שמו פרת? מהן תכונותיו המיוחדות?

ב. מה דינה של טבילת הטמא בנהרות?